

УДК 784.1.091.8(477.52)

ДОВЖИНЕЦЬ І. Г.

Довжинець Інна Георгіївна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музично-інструментального виконавства Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-9663-2576>

РОМЕНСЬКА ХОРОВА КАПЕЛА ІМЕНІ МИКОЛИ ЛЕОНТОВИЧА: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ І ГАСТРОЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Розглянуто творчу діяльність відомої протягом 1920–1930-х років в Україні Народної хорової капели імені Леонтовича з міста Ромни (Сумської області). Колектив був сформований 1918 року на базі Роменського українського драматичного театру. Його творчим керівником і диригентом став Андрій Титович Воликівський. У 1922 році театральний хор став самостійним творчим колективом, а 1923-го йому було присвоєно ім'я Миколи Леонтовича. На Першій Всеукраїнській музичній олімпіаді (Харків, 1931) Роменська хорова капела імені Миколи Леонтовича була визнана однією з найкращих, їй було присвоєно звання «зразкової». Капела мала статус «мандрівної». За роки своєї діяльності колектив виступив у багатьох містах і селах України та Росії перед колгоспниками, робітниками заводів і фабрик. У його репертуарі понад 500 творів, серед яких майже половина – українські народні пісні та їх обробки. Більше третини (183) – музика українських композиторів, особливо твори М. Лисенка і М. Леонтовича (приблизно 100). Капела виконувала опери «Наталка Полтавка» та «Утоплена» М. Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Вій» М. Вериківського, «Катерина» М. Аркаса. Досягнення колективу набули визнання в республіканській, всесоюзній пресі, в оцінках провідних майстрів хорового мистецтва.

Ключові слова: хорова капела, діяльність диригента А. Т. Воликівського, гастролі, концерт, репертуар.

Сумщина славетна своїми співочими талантами. Тут народилися всесвітньо відомі баси: Іван Стешенко, якого вважали «українським Шаляпіним», і неперевершений Борис Гмиря; володарки рідкісних за красою тембру голосів: прима Маріїнського театру (мецо сопрано) Єлизавета Петренко й солістка Київської філармонії (колоратурне сопрано) Владеліна Ялкуп; провідний оперний співак ХХ століття, генеральний директор і художній керівник Національної опери України (1991–1999) баритон Анатолій Мокренко. Прославили Сумську землю й народні співці-бандуристи: Євген Адамцевич, Григорій Кожушко, Єгор Мовчан, Степан Пасюга та інші, оберігачі й носії вікових традицій українського кобзарства, зокрема в роки, коли радянська влада винищувала всі прояви національного.

Витоки хорового мистецтва Сумщини сягають середини ХVІІІ століття, коли в Глухові було відкрито першу в Російській імперії музичну школу (1730), яка «готувала голоси» для Петербурзької придворної співацької капели. Осередком музикування в гетьманській столиці був також театр при дворі Кирила Розумовського. Капела півчих

© Довжинець І. Г., 2018

графа, яка брала участь у церковних службах, театральних і оперних виставах, на той час не мала собі рівних. Як зазначав один із перших істориків музичного мистецтва російської імперії Якоб фон Штелін, «коли хор цієї капели в присутності двору та інших високопоставлених осіб виступив вперше в Москві <...> його зустрічали захоплено»¹.

На початку ХХ століття центром хорового мистецтва на Сумщині були Ромни. Саме тут розгорнула свою діяльність капела імені Миколи Леонтовича, визнана одним із найкращих народних хорових колективів в Україні. Обставини створення і концертна практика капели дотепер науково не осмислені, проте феномен успіху периферійного хору потребує окремого вивчення. Не втрачає актуальності пізнання української музичної спадщини, процесів розвитку хорового мистецтва на початку 1900-х років. Мета статті – розширити знання про діяльність Роменської хорової капели імені Миколи Леонтовича, виявити засади її формування і чинники успішної діяльності в конкретно-історичних умовах. Методологія дослідження є комплексною, зокрема: метод історичного і системного аналізу, який надає змогу розглянути функціонування Роменської хорової капели імені Миколи Леонтовича в конкретно-історичних умовах, визначити її роль в історично зумовленій системі суспільно-культурних зв'язків; метод контекстуального аналізу, спрямований на вивчення об'єкта дослідження у взаємодії з навколишньою дійсністю; метод пошуку й узагальнення архівної документації, який забезпечує використання достовірної і точної інформації у викладенні фактичного матеріалу; метод музично-теоретичного аналізу – надає можливість з'ясувати рівень складності та образну спрямованість виконуваних Роменським хором музичних творів; метод статистичної обробки даних – виявити сутність репертуарної політики хорового колективу.

В історію української сцени невелике місто Ромни (первинна назва Ромен) увійшло як один із осередків театральної культури: від вертепів і балаганних вистав, досить поширених у ХVIII столітті, до формування професійного українського театру (1918). На сценах приватних мистецьких закладів міста гастролували майже всі зірки тогочасної сцени: М. Заньковецька, М. Кропивницький, К. Соленик, М. Щепкін. Ромни відвідували композитори М. Лисенко і К. Стеценко, багато провідних виконавців-інструменталістів, хорових і оркестрових колективів. Етапи становлення роменського театрального життя всебічно висвітлено в багатьох наукових публікаціях², у цій статті український драматичний театр міста Ромни розглянуто як середовище формування хорового мистецтва.

Організації професійного театру в Ромнах передувало створення «Російсько-українського вокально-музичного драматичного товариства», при якому діяли: українська музично-драматична студія під орудою Миколи Орла (1906–1917), український хор під керівництвом Даценка та симфонічний оркестр³ під проводом Гінзбура⁴. За свідченнями сучасників, «малоросійський хор виступав рідко, переважно у благо-

¹ Штелин Я. Музыка и балет в России XVIII в. Ленинград : Тритон, 1935. С. 90.

² Гайдабура В. М. Єлизавета Хуторна. Нарис. Київ : Мистецтво, 1985. 124 с.; Палій О. С. Василь Яременко та український драматичний театр у Ромнах. Просценіум. Львівський національний університет імені Івана Франка. 2014. Вип. 1–3 (38–40). С. 49–61; Палій О. С. Український драматичний театр у Ромнах (1918–1925 рр.) // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенко-Карого. 2013. Вип. 13. С. 49–66.

³ Симфонічний оркестр працював в Ромнах два сезони. В окремих джерелах зазначено, що в місті був і струнний квартет.

⁴ Імена чи ініціали керівників музичних колективів Даценка і Гінзбура з'ясувати не вдалося.

дійницьких концертах»¹. Водночас інша діяльність товариства була досить активною. Майже щоденно відбувалися популярні у місті театральні-концертні і танцювальні вечори. Склад товариства постійно поповнювали нові учасники: музиканти, співаки, артисти. У березні 1918 року товариство було реорганізоване на драматичну секцію роменської «Просвіти», створено симфонічний оркестр із місцевих музикантів та військовополонених (чехів, мадяр, австрійців).

Важливим для професіоналізації аматорської театральної трупи став приїзд до Ромен спершу на гастролі (травень-вересень 1918 року), а потім і на постійну роботу (серпень 1920) групи артистів театру Миколи Садовського. Провідні актори столичного колективу (Єлизавета Хуторна, Марія Малиш-Федорець, Северин Паньківський, Іван Овдієнко, Володимир Горицьвіт, очолювані режисером Олександром Корольчуком) природно влилися у творчий ансамбль місцевих артистів. Завдяки спільній роботі, а також студії, організованій при театрі, молодь опанувала акторську майстерність, переймаючи досвід «із перших рук». Визнаною прямою повітового театру на той час була видатна артистка, одна з корифеїв українського театру Ганна Затиркевич-Карпинська, яка через матеріальні труднощі, ще навесні 1918 року полишила театр М. Садовського і переїхала у власний невеличкий маєток (село Блотниця) поблизу Ромен. Цього ж року до колективу роменчан долучилася ще одна яскрава особистість – юна вихованка театру П. Саксаганського, співачка Ірина Воликівська (драматичне сопрано)². Наприкінці 1918 року на посаду головного режисера театру було призначено відомого українського кінорежисера, скульптора Івана Кавалерідзе. Саме на його запрошення з аматорського драмгуртка у трупу роменського театру перейшов молодий талановитий актор Василь Яременко³. Через два роки (1920) артистичну діяльність у складі цього театру розпочала і майбутня солістка Київської філармонії і капели «Думка» Ганна Шерей (меццо-сопрано)⁴.

Збагачення акторського складу значно вплинуло на якість театральних вистав, відповідно, статус театру зазнав змін: роменська українська трупа при «Просвіті» була перетворена на професійний український драматичний театр. На це, зокрема, вказує О. Палій, наголошуючи, що за два неповні роки (1918–1920) «у Ромнах було сформовано справді професіональний український драматичний театр»⁵.

У репертуарі театру були українська класична драматургія і оперні твори: «Утоплена», «Ноктюрн» М. Лисенка, «Катерина» М. Аркаса, «Галька» С. Монюшка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Русалка» О. Даргомижського

¹ Воликівський А. Т. Записи з щоденника (16 червня–1 жовтня 1926 року) // ДАСО. Ф. Р-6313, Оп. 1, Спр. 10, Арк. 12.

² Воликівська (дівоче прізвище Підопригора) Ірина Іванівна (1902–1979) – родом з м. Ромни. Камерна та оперна співачка. Працювала в оперних театрах Алмати, Києва, Москви, Тбілісі, Харкова. У 1947–1957 роках – в Одеській опері. Народна артистка УРСР (1941).

³ Яременко Василь Сергійович (1895–1976). Народився в селі Рогинці поблизу Ромен. Провідний артист театру М. Заньковецької (1922–1976) Народний артист СРСР (1954).

⁴ Шерей (дівоче прізвище Кузьміна) Ганна Костянтинівна (1907–1993) – родом з м. Ромни. Солістка капели «Думка» (1928–1937), Ансамблю української пісні і танцю, солістка Київської філармонії (1937–1943).

⁵ Палій О. С. Український драматичний театр у Ромнах (1918–1925 рр.) // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенко-Карого. 2013. Вип. 13. С. 58.

тощо. Для постановки оперних вистав у театрі було створено хор і оркестр¹. Щодо цього, театрознавець В. Гайдабура зазначає, що під керівництвом І. Кавалерідзе «працювала велика трупа з оркестром – всього 125 осіб»². Багато уваги в театрі надавали мистецтву вокалу: актори «з голосами» систематично відвідували заняття, якими керувала О. Варецька, а вона навчалася співу в Італії.

Аматорський хор у складі робітників і службовців очолив учень професора Семена Олексійовича Бармотіна³ Андрій Титович Воликівський⁴. На час заснування хору в ньому було майже сімдесят співаків. Окрім оперних партій, у репертуарі колективу чільне місце належало українським народним пісням і хоровим творам М. Вериківського, В. Верховинця, Г. Давидовського, М. Леонтовича, М. Лисенка, Л. Ревуцького, К. Стеценка, Я. Степового. Хор виступав у містах, у населених пунктах Полтавщини і Чернігівщини. Зберігся план роботи хору за листопад 1920 року, який свідчить про інтенсивність його роботи. Двічі-тричі на тиждень співаки збиралися на репетиції. Концерти відбувалися переважно у вихідні дні.

Програми виступів були тематичні (до ювілейних і пам'ятних дат) і змішані, які містили три обов'язкові блоки: революційна пісня, художня пісня (оригінальні твори), народна пісня. Такий принцип добору репертуару згодом став головним. Усі програми хору неодмінно містили ці складові. Такою є й програма першого концерту від 11 листопада 1920 року, у якому прозвучали: *революційні пісні* – «Шалійте» (аранжування А. Воликівського), «В шахтах» (аранжування А. Воликівського); *художні пісні* – третій акт з опери «Галька» (С. Монюшка), «Бурлаки» (П. Чеснокова), «Буря» (Г. Завадського), «Легенда» (М. Леонтовича), «Моя пісня» (М. Леонтовича), «Сонце на обрії» (К. Стеценка); *народні пісні* – обрядова «Ой на горонці» (колядка, обробка К. Стеценка), «Щедрик» (колядка, обробка М. Леонтовича), побутова «Ой, гаю мій, гаю» (обробка О. Горілова), «Ой, піду я понад лугом» (обробка М. Вериківського), жартівлива «Гарбуз білий качається» (обробка М. Лисенка), «За городом качки пливуть» (обробка М. Леонтовича), «Мала мати одну дочку» (обробка М. Леонтовича), «Ой у полі річенька» (обробка О. Кошиця).

У вересні 1922 року з ініціативи Роменського повітового партійного комітету та художнього керівника хору А. Т. Воликівського, колектив було реорганізовано в самостійну капелу імені Г. П. Затиркевич-Карпинської⁵. На цей час у його репертуарі було більше ста двадцяти творів вітчизняної, зарубіжної класики та зразків народної

¹ Театральний оркестр налічував близько 40 музикантів.

² Гайдабура В. М. Єлизавета Хуторна: Нарис. Київ : Мистецтво, 1985. С. 43.

³ Випускник Санкт-Петербурзької придворної співацької капели (клас М. Балакірева) та Санкт-Петербурзької консерваторії (клас М. Римського-Корсакова) Семен Олексійович Бармотін (1877–1939) з 1901 працював викладачем в Петербурзькій співацькій капелі, у якій його учнями з теорії музики, гармонії та поліфонії були М. Гайдай і М. Леонтович. Пізніше (приблизно 1904–1912) С. Бармотін викладав на регентських курсах при Херсонському музичному училищі, тут у нього й навчався А. Воликівський.

⁴ А. Т. Воликівський (1888–1963) – походить із бідної селянської родини. Його батько – шкільний учитель, мати – наймичка. У 17 років, отримавши атестат про середню освіту, розпочав викладацьку діяльність. У 1910 році закінчив Херсонське музичне училище (диплом № 882), починаючи з 1918 року працював художнім керівником хорової капели Роменського театру української драми. З утворенням самостійного хорового колективу обіймав посади диригента-навчителя, художнього керівника і диригента капели.

⁵ За рік до того, 12 вересня 1921 року, Г. П. Затиркевич-Карпинська пішла з життя.

пісні, переважно *a cappella*. До першого ювілею від дня заснування капели музичний кореспондент місцевої газети «Радянське життя» Остюк¹ писав: «Рік тому, 1 вересня 1922 року, організувалась хорова капела, а через два тижні, 16 вересня, вона дала вже перший концерт. Трохи несміливо, боязно <...> Ще тиждень і перша мандрівка по округу під гаслом “Пісня на село” <...> Прошло 45 концертів, 18 мандрівок на села, багато безплатних; співає в капелі 43 душі. Прості душі, пролетарські: робітники, службовці <...> Через мандрівки в глуху осінь, в дощ, ніч, нерідко пішки, не дивлячись на перешкоди, понесли частку культури, частку краси на завод, на село <...>»².

10 січня 1923 року (до других роковин М. Леонтовича) капелі було присвоєно ім'я цього видатного українського композитора. Зазначимо, що після його трагічної загибелі багато хорових колективів вважали за честь назватися ім'ям митця, серед перших із них – Державна капела в Тульчині (Вінницька область), засновником і диригентом якої за життя був сам композитор³, хор-студія, організована Павлом Тичиною і Григорієм Верьовкою в Києві (1921–1923), хорові капели в Гайсині (1922), Вінниці (1922) Миколаєві (1923) тощо. Підтримувало й допомагало їм у концертній діяльності Всеукраїнське музичне товариство імені М. Леонтовича (1921–1928), яке об'єднувало майже 200 музикантів і мало філії чи не в усіх великих і малих містах України, зокрема в Харкові, Одесі, Житомирі, Вінниці, Полтаві, Дніпропетровську, а також у Ромнах. Саме за його сприяння Роменську хорову капелу, яка 1924 року переживала значні матеріальні труднощі, було передано на утримання окружного сільського будинку культури, що значно полегшило її матеріальне становище. Так, керівник колективу⁴ зазначав у міській газеті, що капела була навіть «на дорозі до самоліквідації, бо не мала ні державного, ні місцевого утримання. З оформленням капели секцією Сільбуду справа поліпшилася. Хоча і не цілком задовольняє це утримання, воно дає можливість працювати спокійно...»⁵. Прийняте рішення про передання капели було засвідчене протоколом засідання президії Українського музичного товариства імені Миколи Леонтовича (від 02.09.1924)⁶. Зокрема, у ньому наголошувалося, що робота капели є «дуже цінною», тому Товариство й звернулося до голови Роменського окружвиконкому з проханням «підтримати капелу як одну з найкращих хорових організацій на Україні»⁷.

Завдяки вчасно вжитим заходам капела змогла «утриматися на плаву». Одержане матеріальне забезпечення надало змогу зберегти основу колективу – 26 співаків, які почали отримувати хоча б мізерні кошти (13–25 карбованців на місяць). Хору було надане приміщення на Микольській вулиці, у якому за розкладом, по вівторках і четвергах (з 18 по 21 годину), відбувалися заняття. Для підготовки професійних кадрів при капелі було організовано «вокально-сольову» студію. За даними протоколу одного із засідань капели, усі її члени «поділялися на 4 категорії: 1) співаки з кращими голосами, з добрим знанням нот і можливістю вести партії самостійно; 2) співаки із середніми голосами, добрим знанням нотної грамоти і репертуару;

¹ Ім'я кореспондента, на жаль, з'ясувати не вдалося.

² Остюк. До ювілейного концерту капели ім. Леонтовича // Радянське життя. 1921. № 102 (724).

³ Ця хорова капела діє й сьогодні, а 2010 року вона відсвяткувала своє 90-річчя.

⁴ Друкуючи статті у пресі, А. Воликівський зазвичай підписувався псевдонімом Тволик.

⁵ Тволик. Капела ім. Леонтовича // ДАСО. Ф.Р-6313. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 14.

⁶ Засідання відбувалося за головування Ю. Михайлова, присутності П. Козицького та керуючого справами О. Чапківського.

⁷ Копія протоколу засідання Президії Українського музичного товариства ім. М. Леонтовича (2 вересня 1924 року) // ДАСО. Ф.Р-6313. Оп. 1, Спр. 7. Арк. 7.

3) співаки зі слабкими голосами, які не можуть самостійно вести партії; 4) нові співаки, які після місячного терміну навчання будуть зараховані до певної групи виконавців»¹. Після двох років стабільної роботи (1925–1926) у колективі було вже 40 осіб і диригент, адміністратор, піаніст-концертмейстер і бібліотекар, який водночас виконував функції переписувача нот. З 1 січня 1926 року при капелі було засновано кобзарську секцію і для співаків-студійців, які готувалися стати хористами, введено обов'язкове музично-теоретичне навчання.

З початком роботи за капелою закріпився статус «мандрівної», оскільки її концертна діяльність була спрямована переважно на обслуговування селян, робітників заводів і фабрик. У 1920-х роках хор активно виступав в окрузі, концерти проводилися за незначну плату або благодійно. Так, протягом перших трьох років діяльності, незважаючи на всі матеріальні перешкоди, капела дала 92 концерти, зокрема: 13 безплатних, 20 платних (за помірною ціною), 27 мандрівних по селах, 6 на фабриках і заводах, 26 до урочистих свят. Про труднощі таких мандрівок диригент А. Воликівський згадував: «Концерт в селі Липова. Їхали невдало. Автомобіль 40 разів ставав по дорозі, навіть заїхав у канаву, так що прийшлося гуртом визволяти. Велика панська дача. Здоровенний історичний у 5-6 обхватів дуб. Під його гіллям поміст. Це сцена. Останнє – партер. Зійшлося все село. Після виконання пісень серед глядачів абсолютна тиша. А потім вирветься: “Ще”. І знову співаємо. Назад їхали возами. Настрій бадьорий»².

Окрім концертної діяльності під гаслом «Пісня на село», капела надавала методичну допомогу сільським хоровим колективам: організувала курси для керівників хорів, видавала (на склографі) збірки українських пісень, проводила окружні хорові олімпіади. Під час поїздок капеляни збирали і записували зразки пісенного фольклору, які обов'язково включали у репертуар. Підтримувались також тісні зв'язки з сучасними композиторами «для найскорішого одержання» і виконання їх творів.

Поступово колектив набув визнання не тільки в Ромнах і прилеглих Лубнах, Миргороді, Пісках, Прилуках, Ромодані. Його гастрольні маршрути пролягли до Чернігова, Донецька, Херсона, Харкова, хор з успіхом концертував у Дніпропетровську, на Кавказі і в Криму. Про авторитет капели свідчить запрошення взяти участь у зйомках масових сцен до фільму О. Довженка «Земля», а її соліста – баса Степана Шкурата³ – на роль головного героя Опанаса Трубенка.

На Першій хоровій олімпіаді (1929) капела стала переможцем, а вже за два роки, на Першій Всеукраїнській музичній олімпіаді (Харків, 1931) – однією з найкращих. Під впливом її виступу член комісії композитор і диригент Василь Верховинець відзначав: «Зі всіх капел, які демонстрували свою працю в Харкові, найкраще враження справила капела з міста Ромен імені Леонтовича»⁴.

¹ Бугаєва О. В. Архівна спадщина Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича: монографія / Нац. акад. наук України; Нац. бібліотека України ім. В. І. Вернадського; за ред. В. М. Даниленка. Київ, 2011. С. 106.

² Концерт капели ім. М. Леонтовича в Липовій (29 липня 1924 року) // ДАСО. Ф. Р–6313, Оп. 1, Спр. 10, Арк. 3–4.

³ Відомо, що перебуваючи на гастролях в Ромнах, П. К. Саксаганський почув Степана Шкурата в ролі Карася (опера С. С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм») і відмовився виконувати цю роль, наголошуючи, що роменський актор грає її краще.

⁴ Творчий звіт капели М. Леонтовича // ДАСО. Ф. Р–6313. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 9.

За результатами цих творчих змагань Музичний комітет НКО¹ УРСР присвоїв капелі звання «зразкової» і запропонував Українській філармонії (Укрфілу) взяти її на державне утримання. Так, згідно з постановою НКО (1931), «Зразкову капелю ім. М. Леонтовича»² було включено до реєстру державних музичних колективів. Наказом по Державній Українській філармонії (№ 123 від 14.11.1932) її було зараховано до складу Укрфілу і прийнято на державне утримання. З цього часу капела веде концертну діяльність згідно з планом заходів Української філармонії: виступає у будинках культури, на підприємствах, у колгоспах. Зокрема, за даними донецької преси, шість із половиною місяців (січень – липень, 1931) хор перебував на Донбасі. За цей час він дав «156 концертів (за планом 218 на рік), із них 30 – на шахтах і заводах»³. Того ж року гастрольні маршрути колективу пролягли на Луганщину, у Дніпропетровськ і Каховку. У 1932 році (березень – серпень) капела з незмінним успіхом виступала перед трудівниками і студентами Ленінграда; 1933 року – Миколаєва, Одеси, Житомира, Бреста, Москви⁴, а впродовж 1934 року – у військових частинах Кронштадта, Горького, Казані, Воронежа, Сталінграда, Саратова, Курська, Чернігова.

Активне гастрольне життя, виступи буквально «з коліс» вимагали належної організації і дисципліни. «Спайка колективу – найкращий метод праці», – наголошував А. Воликівський. «Сварки між хористами недопустимі. Помічені в цьому будуть негайно звільнені»⁵. У Наказі по капелі (від 15 березня 1931 року) диригент зафіксував основні положення внутрішнього розпорядку роботи колективу під час гастрольних турне, зокрема: «Пісні кожен мусить знати напам'ять. Папки з репертуаром слід додержувати в абсолютній чистоті <...> Форми повинні бути не м'яті і не брудні. Одягати їх слід перед концертом і ні в якому разі не виходити в них в фойє, йти на концерт, або після концерту <...> Під час концерту “очі на диригента”. Пісня потребує руху-життя, тому не стояти на концерті мертвими <...> До концерту і після нього не дозволяється голосно балакати. Треба дати спокій напруженим голосовим зв'язкам <...> Під час переїздів, посадки і висадки в вагон підпорядковуватись розпорядженням адміністратора <...> На співанках і концертах пам'ятати своє місце. По другому дзвінку капела мусить бути вся на сцені готова до виступу»⁶.

Окрім художніх функцій, Роменська хорова капела, як і всі творчі колективи за радянської влади, виконувала роль ідеологічного агітатора. З цього приводу А. Лащенко зазначав, що у 1920-ті роки «установка на залучення найширших верств населення до художньої творчості, зокрема хорового співу (як найефективнішого засобу пролеткультивської ідеології), стає генеральною лінією радянської влади у сфері мистецтва»⁷.

¹ НКО – Народний комісаріат освіти.

² У подальшому капела кілька разів змінювала назву. Вона іменувалась: «Державна українська капела ім. Леонтовича» (1933–1934), «Державна театралізована капела пісні і танцю ім. Леонтовича» (1935), «Український державний ансамбль пісні і танцю ім. М. Леонтовича (1936–1941).

³ Музкор. Роменсько-луганська державна капела // ДАСО. Ф. Р–6313, Оп. 1, Спр. 4. Арк. 10.

⁴ Влітку 1933 року (червень–серпень) Роменською хоровою капелою було проведено 83 концерти в Москві, серед яких виступ у військовій академії ім. Леніна.

⁵ Наказ по Державній капелі ім. М. Леонтовича (15 березня 1931 року) // ДАСО. Ф. Р–6313, Оп. 1, Спр. 5 Арк. 3.

⁶ Там само. С. 3–5.

⁷ Лащенко А. П. Українське хорове мистецтво ХХ ст. // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 14 : Музичне виконавство. Кн. 6. Київ, 1999. С. 18.

Тому, поряд з обробками українських народних пісень, авторськими оригінальними творами та опусами хорової класики, репертуар хорів обов'язково включав музику пролетарської тематики. Особливо її поширювали мобільні хори, які постійно гастролювали містами і селами країни. Усі програми Роменської капели затверджувалися відповідними керівними органами. Так, в архівних документах зберігається дозвіл (згідно з Постановою Вищого музичного комітету при Відділі мистецтв управління політосвіти НКО УРСР від 10. 11. 1933) на список творів з 28 найменувань, рекомендованих для співу «тільки на терені УРСР»¹.

У більшості відгуків про діяльність Роменської капели, у документах та установчих актах щодо її функціонування йдеться про спрямованість колективу на пропаганду революційної пісні. Так, у звіті про мандрівку Полтавщиною, керівник капели відзначав, що основною метою поїздки «була популяризація революційної пісні»², а в доповіді за 1924 рік наголошував: «Капела вважає своїм обов'язком виступати на всіх революційних святах як державний колектив з відповідними програмами по указівках Політосвіти³ та Агітпропу⁴». Зважаючи на це, не дивно, що майже всі виїзні концерти хору супроводжували представники партійних органів, які проводили лекції й бесіди на політичні теми. Так, у згаданій мандрівці Полтавщиною з капелю «гастролював» і уповноважений Політосвіти Рашкевич⁵, а перед концертом у Плавнищах, на який «зібралось майже все село та слухачі з сусідніх хуторів і сіл», відбулася «урочиста доповідь про події 1905 року»⁶.

Про свою агітаційну діяльність капела щорічно звітувала перед окружним партійним комітетом і неодноразово була відзначена. Зокрема, у листі відділу мистецтв при Головополітосвіті зазначалося: «Вважаємо місцеву хорову капелу імені Леонтовича єдиною агітаційно-художньою хоровою організацією в Роменській окрузі. Зважаючи на її виховне значення серед робітничих і селянських мас округи в розповсюдженні революційної пісні, революційних ідей та пролетарської ідеології, високо оцінюючи її постійну, безкорисну допомогу місцевій владі, вважаємо за необхідне клопотати перед Відділом мистецтв при Головополітосвіті про надання Роменській окружній капелі ім. Леонтовича допомоги в розмірі надісланого нами кошторису»⁷.

Здійснюючи ідеологічну пропаганду, капела водночас виконувала важливу місію з поширення української народної пісні й музики вітчизняних композиторів у віддалені регіони України і Росії. За збереженими списками вдалося виявити, що серед 500 творів із постійного репертуару капели майже половину становили українські народні пісні та їх обробки (А. Воликівського, Г. Верьовки, М. Гайдая, П. Демуцького, О. Кошиця,

¹ Програма концертів Державної української капели ім. Леонтовича (1933–1934 рік) // ДАСО. Ф. Р-6313, Оп. 1, Спр. 1 Арк. 47.

² Звіт капели ім. М. Леонтовича про мандрівку Полтавщиною (19–31 серпня 1925 року) // ДАСО. Ф. Р-6313, Оп. 1, Спр. 9, Арк. 2.

³ Відділ політичної освіти – обов'язкова складова державної системи управління за часів радянської влади.

⁴ Відділ агітації і пропаганди – організаційна інституція Комуністичної партії за часів існування Радянського Союзу.

⁵ Ім'я Рашкевича з'ясувати не вдалося.

⁶ Активіст села. Капела ім. Леонтовича на селі // ДАСО. Ф. Р-6313. Оп. 1, Спр. 4, Арк. 18.

⁷ Лист Роменської спілки робітників мистецтва відділу мистецтв при Головополітосвіті, № 441 від 09.08.1925 р. // ДАСО. Ф. Р-6313. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 19.

Я. Яциневича та ін.), більше третини (183 твори) – музика українських авторів, особливо композиції М. Лисенка і М. Леонтовича (майже 100 творів), значну частину репертуару – оригінальні опуси М. Вериківського, В. Верховинця, Г. Давидовського, П. Козицького, В. Косенка, Л. Ревуцького, Я. Степового, К. Стеценка (майже 80 творів). Капела виконувала опери «Наталка Полтавка» та «Утоплена» М. Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Вій» М. Вериківського, «Катерина» М. Аркаса. Із західноєвропейської та російської класики виконувались хорові сцени з опер Дж. Верді («Ріголетто»), М. Мусоргського («Сорочинський ярмарок», «Борис Годунов»), М. Римського-Корсакова («Снігуронька»), Дж. Россіні («Севільський цирюльник»), А. Рубінштейна («Демон») тощо.

Незважаючи на суворе дотримання всіх правил і норм у тоталітарному суспільстві, і навіть на публічну відмову від імені М. Леонтовича¹, під час кампанії проти Всеукраїнського музичного товариства і самого композитора як «буржуазного націоналіста» (щоправда, колектив не позбавили імені композитора) А. Воликівському все ж не вдалося уникнути долі більшості провідних музикантів того часу. У 1943 році за перебування на окупованій території² його було репресовано і засуджено до десяти років ув'язнення. Після відбуття терміну покарання диригент повернувся в Ромни і очолив співацький гурт у клубі залізничників, згодом – хор районного Будинку культури. Успіхи цього колективу були відзначені: Постановою Міністерства культури УРСР (від 29 червня 1962 року) присвоєно почесне звання Роменський самодіяльний народний хор, а через п'ять років – Роменський самодіяльний заслужений народний хор УРСР³. Проте досягнути колишньої слави цьому колективу вже не вдалося.

Висновки. Роменська державна капела імені М. Леонтовича, утворена в українському музичному театрі, є зразком хорового колективу. Сприятливі історичні умови (спрямованість влади на популяризацію хорового мистецтва як одного з головних засобів ідеологічної пропаганди), любов народу до співу надали змогу колективу стрімко сягнути вершин народно-хорового виконавства. В українському музичному мистецтві першої половини ХХ століття Роменська капела стала пересувним хоровим колективом, його діяльність була орієнтована переважно на селян, робітників, населення віддалених районів. Народна пісня як основа репертуару, виконавська майстерність сприяли успіху колективу. Водночас, активна концертна діяльність капели в Ромнах вплинула на формування розвиненого музичного середовища в місті, що, поза сумнівом, позначилося на зростанні його статусу: з повітового центру – на окружний (1923–1931).

Отже, творчий злет Роменської капели протягом 1920–1930-х років зумовлений об'єктивними чинниками. Її досягнення набули визнання в республіканській, всесоюзній пресі, серед провідних майстрів хорової справи. Та головне – виховані Сумською землею співаки несли українську пісню на Батьківщині й далеко за її межами, і в цьому їх непереврене значення в історії хорового мистецтва України.

¹ Рішення загальних зборів капели про відмову від імені М. Леонтовича було опубліковано в місцевій пресі.

² Під час окупації Ромен фашистськими військами, А. Т. Воликівський залишався в місті, працюючи хормейстером музично-драматичного театру, основу трупи якого складали співаки капели ім. М. Леонтовича.

³ Наказ Президії Верховної Ради УРСР від 16 вересня 1967 року.

Хор Роменського драматичного театру. 1920 рік.

Роменська хорова капела імені Миколи Леонтовича. 1924 рік
(Влада праці. 1924. 26 вересня, № 102 / 724).

500. Друк. Маспромкомб Зам. 375.

Афіша концерту Державної зразкової капели імені Миколи Леонтовича. 1932 рік.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Активіст села. Капела ім. Леонтовича на селі // ДАСО. Ф. Р–6313. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 18.
2. Бугаєва О. В. Архівна спадщина Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича: монографія / Нац. академія наук України; Нац. бібліотека України ім. В. І. Вернадського ; за ред. В. М. Даниленко. Київ, 2011. 388 с.
3. Воликівський А. Т. Записи з щоденника (16 червня–1 жовтня 1926 року) // ДАСО. Ф. Р–6313. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 12.
4. Гайдабура В. М. Єлизавета Хуторна. Нарис. Київ : Мистецтво, 1985. 124 с.
5. Звіт капели ім. М. Леонтовича про мандрівку Полтавщиною (19–31 серпня 1925 року) // ДАСО. Ф. Р–6313. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 2.
6. Концерт капели ім. М. Леонтовича в Липовій (29 липня 1924 року) // ДАСО. Ф. Р–6313. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 3–4.
7. Копія протоколу засідання Президії Українського музичного товариства ім. М. Леонтовича (2 вересня 1924 року) // ДАСО. Ф. Р–6313. Оп. 1, Спр. 7. Арк. 7.
8. Лашенко А. П. Українське хорове мистецтво ХХ ст. // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 14 : Музичне виконавство. Кн. 6. Київ, 1999. С. 18–31.
9. Лист Роменської спілки робітників мистецтва відділу мистецтв при Головополітосвіті, № 441 від 09.08.1925 р. // ДАСО. Ф. Р–6313. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 19.
10. Музкор. Роменсько-луганська державна капела // ДАСО. Ф. Р–6313, Оп. 1. Спр. 4. Арк. 10.
11. Наказ по Державній капелі ім. М. Леонтовича (15 березня 1931 року) // ДАСО. Ф. Р–6313, Оп. 1, Спр. 5. Арк. 3.
12. Остюк. До ювілейного концерту капели ім. Леонтовича // Радянське життя. 1921. № 102 (724).
13. Палій О. С. Василь Яременко та український драматичний театр у Ромнах // Просценіум : театрознавчий журн. / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2014. Вип. 1–3 (38–40). С. 49–61.
14. Палій О. С. Український драматичний театр у Ромнах (1918–1925 рр.) // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенко-Карого. 2013. Вип. 13. С. 49–66.
15. Програма концертів Державної української капели ім. Леонтовича (1933–1934 роки) // ДАСО. Ф. Р–6313. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 47.
16. Тволик. Капела ім. Леонтовича // ДАСО. Ф. Р–6313. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 14.
17. Творчий звіт капели М. Леонтовича // ДАСО. Ф. Р–6313. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 9.
18. Штелин Я. Музыка и балет в России XVIII в. Ленинград : Тритон, 1935. 189 с.

REFERENCES

1. *A letter of Ronmy workers of art from art department under Holovpolitosvita (1925). [Lyst Romenskoj spilky robotnykiv mystetstva viddilu mystetstv pry Holovpolitosviti, №441 vid 09.08.1925 r.]*. SASR. F.R–6313. Series 1. Case 8. p. 19 [in Ukrainian].
2. *A report of M. Leontovych cappella about the tour around Poltavshchina (August 19–31) (1925). [Zvit kapely im. M. Leontovycha pro mandrivku Poltavshchynou (19–31 serpnya 1925 roky)]*. SASR. F.R-6313. Series 1. Case 9, p. 2 [in Ukrainian].
3. *Activist of the village. Leontovych cappella in the village* [Aktivist sela. Kapela im. Leontovycha na seli] SASR. F. R.–6313. Series. 1. Case. 4, p. 18. [in Ukrainian].
4. *An order about M. Leontovych State cappella* [Nakaz po Derzhavnii kapeli im. M. Leontovycha] (March 15 1931). SASR. F.R.-6313. Series 1. Case 5. p. 3 [in Ukrainian].

5. Buhayeva, O. V. and Danylenko V. M. (according to ed) (2011). *Archive heritage of M. D. Leontovych Music association: monographia* [Arkhivna spadshchyna Muzychnoho tovarystva imeni M. D. Leontovycha, National academy of sciences of Ukraine; V. I. Vernadsky National library of Ukraine. Kyiv, 388 p. [in Ukrainian].
6. *Concert of M. Leontovych cappella in Lypova (July 29) (1924)*. [Kontsert kapely im. M. Leontovycha v Lypovii (29 lypnya 1924 roku)]. SASR. F.R-6313. Series 1. Case 10, pp. 3–4 [in Ukrainian].
7. *Copy of Ukrainian M. Leontovych Music association panel journal (Septamber 2) (1924)*. [Kopiya protokolu zasidannya Prezidii Ukrainskoho muzychnoho tovarystva im. M. Leontovycha (2 veresnya 1924 roku)] SASR. F. R.-6313. Series 1. Case 7. p. 7 [in Ukrainian].
8. *Creativity account of M. Leontovych cappella*. [Tvorchyi zvit kapely im. Leontovycha]. SASR. F.R–6313. Series 1. Case 1, p. 9. [in Ukrainian].
9. Haydabura, V. M. (1985). *Yelysaveta Hutorna: Feature story [Yelyzaveta Khutorna: Narys]*. Kiev: Mystetstvo, 124 p. [in Ukrainian].
10. Lashchenko, A. P. (1999). Ukrainian choir art of the 20 century [Ukrayinske khorove mystetstvo XX st.] *Scientific reporter of Tchaikovsky National Academy of Music [Naukoviy visnik Natsionalnoyi Muzichnoyi Akademiyi Ukrayini Imeni P. I. Chaykovskogo] No. 14 Music artistic performance [Muzychne vykonavstvo]*, Vol. 6. Kiev, pp. 18–31 [in Ukrainian].
11. Muskor. *Romny-Luhansk State cappella*. [Romensko-luhanska derzhavna kapela]. SASR. F.R–6313. Series 1. Case, p. 10 [in Ukrainian].
12. Ostyuk. For the anniversary concert of Leontovych cappella [Do yuvileinoho kontsertu kapely im. Leontovycha] *Soviet life [Radianske zhyttia]*, No. 102 (724) [in Ukrainian].
13. Paliy, O. S. (2013). Ukrainian drama theatre in Romny (1918–1925). [Ukrayinskyi dramatychnyi teatr v Romnakh (1918–1925)] *Scientific bulletin of Kyiv I. K. Karpenko-Karyy National university of theatre, cinema and television*. Vol. 13. pp. 49–66 [in Ukrainian].
14. Paliy, O. S. (2014). Vasyl Yaremenko and Ukrainian drama theatre in Romny [Vasyl Yaremenko ta ukrayinskyi dramatychnyi teatr v Romnakh]. *Proscenium [Protsenium]*. Lviv: Ivan Franko National university. Vol. 1–3 (38–40), pp. 49–61 [in Ukrainian].
15. Shtelin, Y. (1935). *Music and ballet of Russia of the XVIII century [Muzyka i balet v Rossii XVIII v.]*. Leningrad: Triton, 189 p. [in Russian].
16. *The programme of the concerts of State Ukrainian Leontovych cappella*. (1933–1934) [Prohrama kontsertiv Derzhavnoi ukrainskoi kapely im. M. Leontovycha (1933–1934 roky)]. SASR. F.R-6313. Series 1. Case 1, p. 47 [in Ukrainian].
17. Tvolyk, *Leontovych cappella*. [Kapela im. Leontovycha]. SASR. F.R-6313. Series 1. Case 4, p. 14 [in Ukrainian].
18. Volycovsky A. T. (1926). *Records from the diary (June 16 – October 1)*. [Zapysy z shchodennyka (16 chervnya – 1 zhovtnya 1926 roku)]. SASR. F. R – 6313. Series 1. Case 10, p. 12 [in Ukrainian].

Довжинец І. Г. Роменська хоровая капелла імені Ніколая Леонтовича: історія створення і гастрольна діяльність. Розглянута творча діяльність відомої в 1920–1930-і роки в Україні Народної хорової капелли імені Ніколая Леонтовича з міста Ромни (Сумської області). Колектив був сформований в 1918 році на базі роменського українського драматичного театру. Його творчим керівником і дирижером став Андрій Титович Воликовський. В 1922 році театральний хор був реорганізований в самостійний творчий колектив, а в 1923 році йому було присвоєно ім'я Н. Леонтовича. На Першій Всеукраїнській музичній олімпіаді (Харків, 1931) Роменська хоровая капелла імені Леонтовича була визнана однією з найкращих з присвоєнням звання «образцової». Капелла мала статус «передвижної». За роки діяльності вона виступала в багатьох містах і селах України і Росії перед колгоспниками, робітниками заводів і фабрик. В її репертуарі – більше 500 творів,

среди них почти половина – украинские народные песни и их обработки. Более трети (183) – это музыка украинских композиторов, преимущественно произведения Н. Лысенко и М. Леонтовича (примерно 100). Капелла исполняла оперы «Наталка Полтавка», «Утопленница», М. Лысенко, «Запорожец за Дунаем» С. Гулака-Артемовского, «Вий» М. Вериковского, «Катерина» М. Аркаса. Достижения коллектива получили признание в республиканской, всесоюзной прессе, их высоко оценивали ведущие мастера хорового искусства.

Ключевые слова: хоровая капелла, дирижер А. Т. Воликовский, гастролы, концерт, репертуар.

DOVZHYNETS I. H.

Dovzhynets Inna Heorgiivna – PhD in Art Criticism, Associate Professor at the Department of Music and Instrumental Performance at A. S. Makarenko Sumy National Pedagogical University.

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-9663-2576>

ROMNY LEONTOVYCH CHOIR CAPPELLA: HISTORY OF CREATION AND TOUR ACTIVITY

Relevance of the study. At the beginning of the 20th century the city of Romny has become a centres of choir art in Sumshchyna. It is from this place where M. Leontovych cappella has started its activity and it was here that it was recognized as the best folk choir groups in Ukraine. The circumstances of creation and concert work of the cappella still haven't been understood and generalized, however the phenomenon of success of this choir needs to be studied. The relevance lies in the recognition and deep study of the choral heritage of Ukraine in the aspect of understanding the processes which took place in the field of choir art at the beginning of 1900 years.

Main objective of the study – is to enlarge the knowledge about Romny M. Leontovych choir cappella, to reveal the principles of its foundation and factors of the success in certain historical conditions.

Methodology of the article is complex. It includes: a method of historical and systematic analysis which makes it possible to consider the functioning of Romny M. Leontovych choir cappella in certain historical conditions and to determine its role in historically conditioned system of socially cultural connections; a contextual analysis is directed upon studying the object of research within interaction with its environment; a method of search and generalization of archive documentation which makes it possible to use reliable and truth worthy information in exposition of fact-based material; a method of musically-theoretical analysis – it makes it possible to find out the degree of complicacy and figurative direction of music compositions performed by Romny choir; a method of statistical data processing – makes it possible to reveal general tendencies of repertoire policy of the cappella.

It is noted that a small town Romny entered the history of Ukrainian stage as one of theatre culture centres at the beginning of the 20th century. In 1918 a professional Ukrainian drama theatre was founded here. Apart from plays the theatre staged opera performances. A choir and an orchestra were created under the theatre for that purpose. The choir was conducted by Andrey Titovych Volycovsky.

The choir consisted of near seventy singers at the moment of foundation. Apart from opera parts the repertoire of the cappella included first of all Ukrainian folk songs and original choir compositions. The choir was very active with its concerts: they performed for inhabitants of the town and were on tour around populated localities of neighbouring areas of Poltava and Chernihov regions.

The programmes of performances were theme at anniversary and commemoration dates and mixed ones. The latter consisted of three compulsory blocks: revolutionary songs, artistic songs (original compositions), folk songs.

In September 1922 the group was reorganized into a separate independent cappella, and on 10 January 1923 (for the second anniversary after N. Leontovych died) a cappella was named after the outstanding Ukrainian composer.

In 1924 Romny choir cappella went through considerable financial difficulties and was transferred to be supported by district village hall. It was given special premises. A vocal school was created under the cappella to train personnel.

At the beginning of cappella's work it gained the status of «travelling» as its concert activity was directed mainly upon village workers, workers of factories and plants. In course of time the choir became popular not only in Romny and surrounding areas, but also it found recognition in Lubny, Myrhorod, Pryluky, Romodan. Tour routes of the artists were in Chernihiv, Donetsk, Kherson, Kharkiv, the choir successfully gave concerts in Dnipropetrovsk, in the Caucasus and in the Crimea.

At First Choir Games (1929) the cappella was the winner and in two years at All-Ukrainian Choir Games (Kharkiv, 1931) it was considered to be one of the best ones. According to the results of these creative contests the cappella was given the title «exemplary» and it started its concert activity according to the plan of Ukrainian Philharmonic Society.

According to available documents the choir has been performing in Donbass for six and a half months in 1931. The same year they were on tour in Luhanshchina, Dnipropetrovsk and Kahovka. The cappella had successful performances for toilers and students of Leningrad in March-August of 1932; 1933 year was marked by trips to Mykolayiv, Odessa, Zhytomyr, Brest, Moscow and during 1934 there were concerts in military units of Kronshtadt, Horkiy, Kazan, Voronezh, Stalingrad, Saratov, Kursk.

Apart from artistic functions Romny choir cappella played the role of ideological propagandist like all creative organizations of Soviet power, that's why its repertoire surely included music of proletarian theme. All programmes of Romny cappella had to be approved by district party committee for whom it yearly accounted about its propaganda activity. In spite of this, the cappella carried out an important mission spreading Ukrainian folk songs and music of their country's composers to remote regions of Ukraine and on the territory of Russia. The remained lists made it possible to establish that among near 500 compositions which were constant in the repertoire of the cappella, Ukrainian songs and their arrangements were the half of it. More than one third (183) – was the music of Ukrainian composers of mostly N. Lysenko's and M. Leontovych's compositions (near 100 works). The cappella performed the whole operas “Natalka-Poltavka”, “The Drowned Maiden”, (by M. Lysenko), “A. Zaporozhian (Cossack) beyond the Danube” (by S. Hulak-Artemovsky), “Viy” (by M. Verykovsky), “Yekaterina” (by M. Arkas).

A. T. Volykovsky followed the fate of most prominent musicians of that time. He was repressed and sentenced to ten years' imprisonment in 1943 for being on the occupational territory. Having served his sentence the conductor returned in Romny. He worked with different choirs but they didn't manage to achieve the fame of the past.

Results and conclusions. Romny Leontovych State Cappella is an example of a choir formed in the depths of Ukrainian music theatre. Favourable historical conditions (working of authorities to popularize choir art) and people's big love of singing made it possible for the group to be leading in the field of folk choir performance. Romny cappella found its niche as a moving choir in Ukrainian music art of the first part of the 20 century. Its activity was directed mainly upon village hearers, workers of enterprises and inhabitants of remote areas of the province. The repertoire including mostly folk songs and mastery of choir performance favoured success of the cappella among targeted audience. Big concert activity of the choir, at the same time, influenced the creation of music environment of the town and it caused rising of Romny status which changed from uyezd centre to district centre (1923–1931).

So, creativity rise of Romny cappella in 1920–1930-ties was conditioned by objective factors. The group's achievements has won the recognition in republic and all-USSR press, they were appreciated by leading masters in the field of choir. However, the main thing was that the singers spread Ukrainian songs in the native land and far beyond it and this is their unsurpassed importance in the history of choir art of Ukraine.

Keywords: choir cappella, conductor A. T. Volykovsky, tour, concert, repertoire.